

1. Zadluženost domácností

Přesný přehled zadluženosti domácností v dlouhé časové řadě, tj. od počátku existence České republiky, je komplikován několika skutečnostmi. Postupem času se poskytovateli těchto úvěrů stávali kromě obchodních bank stále další finanční zprostředkovatelé (např. leasingové společnosti začaly nabízet klasické spotřebitelské úvěry po útlumu leasingového trhu vyvolaného administrativními změnami daňových sazeb po vstupu do EU). Statistické podchycení těchto změn je poznamenáno jistým časovým odstupem. Změn doznaly i časové řady ČNB co se týká harmonizační metodiky. Přesné vyčíslení objemu úvěrů segmentu domácnosti-obyvateľstvo, tak jak bylo uváděno do roku 2005, ovlivnilo přijetí metodiky ECB – v jejím důsledku nyní kromě úvěrů na bydlení a spotřebitelských úvěrů figurují ve statistice i tzv. ostatní úvěry. V jejich objemu je zahrnut jednak „zbytek“ úvěrů obyvatelstvu (tj. těch, které nespádají do kategorie úvěrů na spotřebu či úvěrů na bydlení), dále pak úvěry segmentu domácnosti-živnosti a nakonec úvěry neziskovým institucím sloužícím domácnostem (NISD). Údaje za ČSÚ jsou ve studii použity ke dni 27.6.2008.

1.1. Podíl dluhů domácností na HDP

- **Objem úvěrů sektoru domácností celkem v roce 2007 ve výši pětiny nominálního HDP**

Pro období 1997-2007 je typický prudký růst zadluženosti českých domácností – v roce 1997 představovaly bankovní úvěry segmentu domácnosti-obyvateľstvo¹ ve výši 48,5 mld. korun pouhých 2,7 % nominálního HDP (po přičtení úvěrů segmentu domácnosti-živnosti činil tento podíl 5,7 %). V roce 2007 dosáhl objem peněz půjčených obchodními bankami segmentu domácnosti-obyvateľstvo 688,2 mld. korun, tj. 19,4 % HDP. Včetně úvěrů živnostem a neziskovým institucím sloužícím domácnostem pak převýšil pětinu nominálního HDP České republiky (20,5 %).

Hlavní fáze úvěrového boomu připadá na období 2004-2007 - za pouhé tři roky se totiž podíl na HDP zvýšil o 9 p.b., když v roce 2004 představoval objem úvěrů celému sektoru domácností 11,5 % HDP v běžných cenách. Navíc k růstu podílu docházelo při silném růstu české ekonomiky, což by za jiných okolností tuto proporcii spíše snižovalo.

Objemově činily v závěru roku 2007 úvěry celému segmentu domácností poskytnuté všemi finančními zprostředkovateli² 875,3 mld. korun, nominální HDP ČR pak 3 551,4 mld. korun, tj. 24,6 % HDP.

- **Za období 1997-2007 stoupla zadluženost obyvatelstva 14krát, u úvěrů na bydlení dokonce 43krát**

Tempo zadlužování domácností vyniká zejména v souvislosti s tempem ekonomického růstu České republiky. Jestliže HDP v běžných cenách se za období 1997-2007 zhruba zdvojnásobil (+96,1 %), pak úvěry sektoru domácností celkem stouply za tu dobu sedmkrát, přičemž samotné úvěry obyvatelstvu vzrostly čtrnáctkrát na 688,2 mld. korun. Nejrychleji rostoucím typem úvěrů domácnostem byly půjčky na bydlení (kromě hypotečních úvěrů a úvěrů ze stavebního spoření zahrnující od roku 2002 i spotřebitelské úvěry na nemovitosti). Ty stouply v roce 2007 proti mizivé základně roku 1997 téměř 43krát na 515,9 mld. korun.

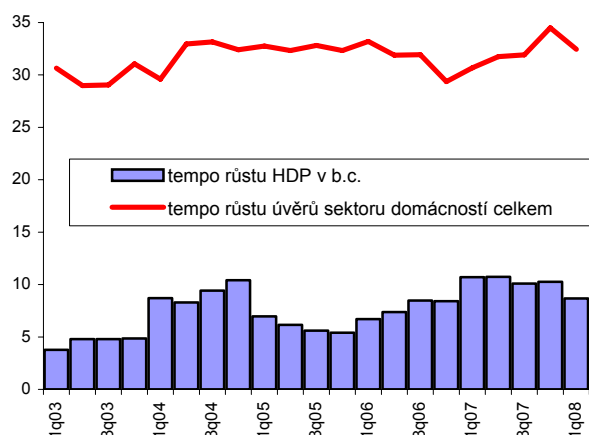
Za pětileté období 2003-2007 vč. prvního čtvrtletí 2008 rostly úvěry domácnostem průměrným tempem 31,7 % (podle kvartálních stavů oproti stejnému období předchozího roku) při silném růstu nominálního HDP v období ekonomické konjunktury v ČR (+8,0 %). Takto výrazný předstih tempa růstu úvěrů domácnostem před tempem růstu HDP znamená přirozeně i prudký nárůst jejich objemového podílu na HDP (graf č. 2).

¹ Jetě začátkem roku 1997 (stejně jako v předchozích zhruba dvou letech) se úvěry obyvatelstvu pohybovaly pod hranicí 40 mld. korun, přičemž zejména v praxi malých bank byly často zahrnovány do úvěrů obyvatelstvu i úvěry sloužící k podnikání. Objemy úvěrů byly tehdy za celý sektor domácností (tj. segment domácnosti-obyvateľstvo a segment domácnosti-živnosti) více než dvojnásobné, ovšem především díky úvěrování živností (více k celému tématu ve studii D. Dubská, Změny v chování českých domácností – úspory a zadluženost, ČSÚ, 2005). Od druhé poloviny roku 2003 úvěry obyvatelstvu stabilně převyšují 90 % celkového objemu úvěrů poskytnutých sektoru domácností. Tento podíl je pozoruhodným především proto, že od roku 2001 lze zaznamenat rovněž výrazný příklon bank k úvěrování segmentu malých a středních firem, kam patří i domácnosti-živnosti. I přes prudké nárůsty půjček těmto malým firmám je dynamika úvěrů sektoru domácností zcela v režii půjček obyvatelstvu.

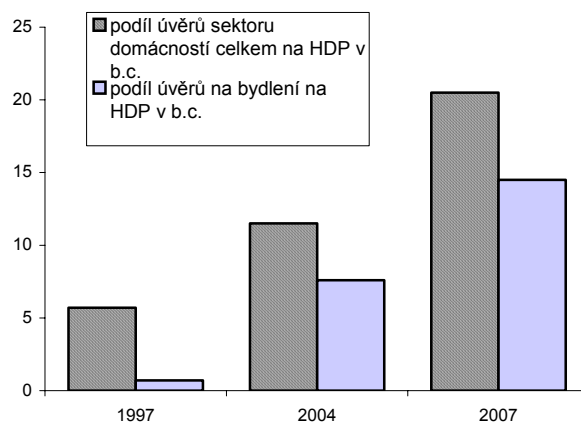
² Kromě bank i družstevními záložnami a ostatními finančními zprostředkovateli (leasingové společnosti, společnostmi splátkového prodeje).

Jak je z grafu č. 1 patrné, oscilace tempa růstu úvěrů domácnostem po relativně dlouhé období na úrovni 30 % přibližuje postupně ČR situaci v zemích, kde je relativní míra zadluženosti obyvatelstva vyšší.

Graf č. 1 Ekonomický růst ČR a úvěry sektoru domácností celkem (meziroční změny v %)

Graf č. 2 Podíly úvěrů domácnostem (vč. NISD) celkem a úvěrů na bydlení na HDP (v %, HDP v b.c.)

Pramen: ČSÚ, ČNB, vlastní propočty

• **Zadluženost domácností s tempy růstu ekonomiky nekoreluje**

Korelace mezi růstem ekonomiky a růstem celkové zadluženosti domácností (zjištěná z tokových veličin) je mírně záporná (korel. koeficient má hodnotu $-0,05$), korelace mezi dluhy domácností na bydlení a růstem HDP je velmi mírně kladná ($0,04$). Podle propočítaných průměrných měsíčních přírůstků těchto úvěrů za daný rok a jejich meziročních srovnání tak vyplývá, že změny v zadluženosti nebyly během let 2002 až prvním čtvrtletím 2008 se změnami HDP podstatněji svázány.

1.2. Struktura zadluženosti domácností

• **Na celkové zadluženosti domácností participují z 83 % banky a na zbytku ostatní finanční zprostředkovatelé**

V celkovém zadlužení sektoru domácností zahrnujícím půjčky od všech finančních zprostředkovatelů ve stavu ke konci roku 2007 připadalo 83 % na půjčky od bank (vč. družstevních záložen a ČNB). Na zbytku participovali ostatní finanční zprostředkovatelé, kteří jsou zaměřeni především na poskytování úvěrů na spotřebu – ve stavech ke konci roku 2007 se na jejich celkovém objemu podíleli ze 48 %.

Objemově činily v závěru roku 2007 úvěry sektoru domácností poskytnuté všemi finančními zprostředkovateli v úhrnu 875,3 mld. korun. Výraznou většinou se na nich podílely obchodní banky, družstevní záložny a ČNB (726,3 mld. korun) – samotné obchodní banky (bez družstevních záložen a ČNB) půjčily domácnostem 719,8 mld. korun. Ostatní finanční zprostředkovatelé³ poskytli sektoru domácností 149,1 mld. korun, z toho především úvěry na spotřebu.

³ Jako ostatní finanční instituce zprostředkovávající financování aktiv jsou podle metodiky vykazování vyhlášky č. 307/2004 Sb. tyto zprostředkovatelé financování aktiv:

1. společnosti finančního leasingu, tj. „nebankovní instituce, které se jako svou rozhodující nebo podstatnou činností zabývají poskytováním služby finančního leasingu“,
2. společnosti ostatního úvěrování, tj. „nebankovní finanční instituce, které se jako svou rozhodující nebo podstatnou činností zabývají poskytováním úvěrů nebo půjček, vč. spotřebitelských úvěrů, úvěrů z kreditních karet a splátkových prodejů“,
3. Faktoringové a forfaitingové společnosti zabývající se odkupem pohledávek před jejich splatností.

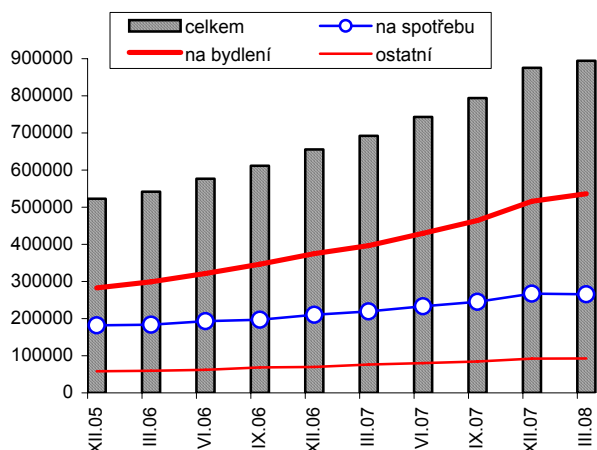
• Výrazné zpomalení dynamiky úvěrů v roce 2008

Rovněž v roce 2008 se objem úvěrů domácnostem zvyšoval. Jak však ilustruje graf č. 4, přírůstek v prvním čtvrtletí 2008 vyjadřující změnu oproti stavu z konce roku 2007 je oproti předchozím kvartálním růstům jen sporný. Celkový objem úvěrů domácnostem stoupl v prvním čtvrtletí 2008 pouze o 2,2 %, což byl nejnižší přírůstek v časové řadě počínající rokem 2005, odkdy je úhrn úvěrů od všech finančních zprostředkovatelů Českou národní bankou sledován.

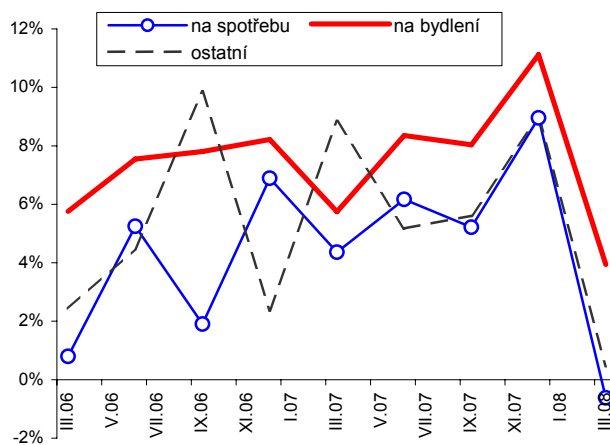
• Důvody nižších přírůstků zadluženosti

Mezi hlavní příčiny slábnoucí chuti si půjčovat patří zhoršující se ekonomická očekávání obyvatel České republiky. Jsou vyvolaná rostoucí inflací hlavních položek spotřebního koše (bydlení, potraviny, energie). Rostoucí úrokové sazby chladí původní nadšení z levných peněz, pod jehož vlivem se především odehrávala obrovská úvěrová expanze českých domácností související s obstaráváním vlastního bydlení. To se však stává, vzhledem k extrémnímu růstu ceny domů a bytů - zejména starších -, pro velké množství lidí vzdalujícím se snem, protože pro obyvatele České republiky jsou stávající ceny bytů výrazně odtržené od jejich ekonomické reality.

Graf č. 3 Vývoj úvěrů sektoru domácností celkem od všech finančních zprostředkovatelů (v mil. korun)

Graf č. 4 Mezičtvrtletní změny stavu úvěrů sektoru domácností od všech finančních zprostředkovatelů (v %)

Pramen: ČNB, vlastní propočty

1.2.1. Úvěry na bydlení

• Objem úvěrů na bydlení v roce 2007 představoval 14,5 % nominálního HDP...

Na prudký růst zadluženost domácností patrný zejména od roku 2003 má vliv především poskytování úvěrů na bydlení. Druhově se jedná o hypoteční úvěry na bytové účely, standardní i překlenovací úvěry ze stavebního spoření a od roku 2002 také spotřebitelské úvěry na nemovitosti (jejich objem se zvýšil v roce 2007, když stoupl z 18,4 mld. korun v prosinci 2006 na 26,3 mld. korun v prosinci 2007 – to představuje 5,2 % celkového objemu úvěrů na bydlení). Přes pomalý rozjezd z přelomu 90. let, ovlivněný vysokou úrovní klientských úrokových sazeb a relativně malým počtem klientů schopných obstát u bank s požadovanou bonitou, získaly postupem času rozhodující postavení v objemech půjčených peněz hypoteční úvěry.

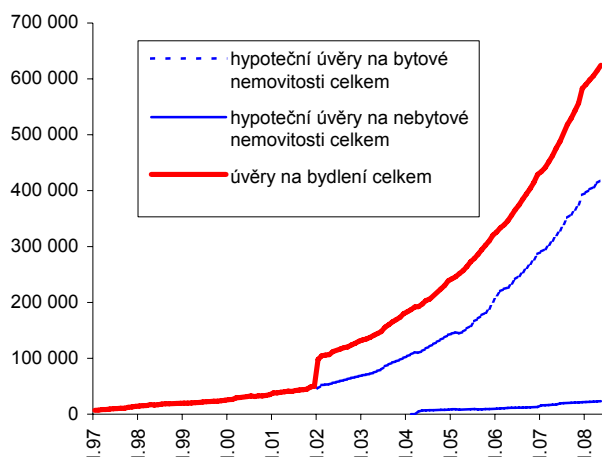
Koncem roku 2007 - při vrcholícím hypotečním boomeru v ČR - objem úvěrů na bydlení zahrnující peníze půjčené klientům bank, družstevních záložen a v malé míře i ostatních finančních zprostředkovatelů převýšil v úhrnu půlbilionovou hranici (515,9 mld. korun). To představovalo 14,5 % nominálního HDP ČR.

• ... zatímco v roce 1997 pouhých 1,1 % HDP v b. c.

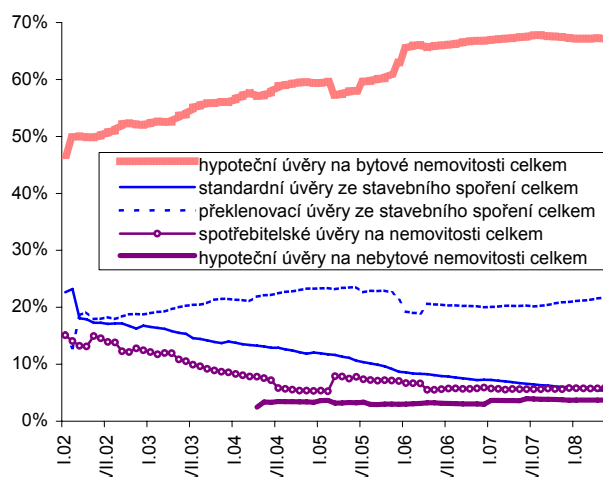
Za pouhou dekádu tak objem úvěrů na bydlení stoupl velmi výrazně - v roce 1997 dosahoval v úhrnu podle výše zmíněné struktury úvěrů na bydlení 12,1 mld. korun, v roce 2007 pak 515,9 mld. korun. V roce 2008 se dluhy domácností na bydlení dále zvýšily, nikoli však již takovým tempem jako zejména v letech 2006 a 2007.

Přitom v období před vstupem do Evropské unie byl realitní trh - a tedy i poptávka po úvěrech, poháněn – a marketingově s velkou silou uchopen - prognózami, že začlenění země do EU přinese významný růst cen nemovitostí. Tato očekávání podporoval i vývoj úrokových sazeb, které patřily k nejnižším v EU a spolu s úrokovými mírami ve Švýcarsku a Japonsku byly nejnižší na světě. I když v období bezprostředně po vstupu do unie k výrazné akceleraci cen nemovitostí nedošlo, roky 2006 a 2007 zaznamenaly realitním trhem neočekávaný cenový růst zejména bytů starší výstavby (panelové domy na sídlištích velkých měst).

Graf č. 5 Hypoteční úvěry od obchodních bank (stavy, v mil. korun)

Graf č. 6 Podíly jednotlivých druhů úvěrů na bydlení na celkových úvěrech na bydlení (podle stavů, v %)

Pramen: ČNB, vlastní propočty

• **Meziroční tempo růstu úvěrů na bydlení v roce 2008 zvolnilo ...**

Co se meziročních přírůstků týká, obchody s půjčkami na bydlení zaznamenaly v roce 2008 snížení velmi vysokých temp růstu. Jestliže objem úvěrů na bydlení celkem stoupl ve stavu na konci prosince 2007 proti stejnému období 2006 o 35,9 %, pak v květnu 2008 proti květnu 2007 o 31,2 %. Velmi zřetelné snížení dynamiky zaznamenaly hypoteční úvěry, a to o 6,2 p. b. na meziročních +30,6 % v květnu 2008. Stejně tak standardní úvěry ze stavebního spoření (pokles o 6,5 p. b. na 5,2 %). Relativně mírnější byla ztráta dynamiky u překlenovacích úvěrů ze stavebního spoření. Ty jsou od října 2007 do května 2008 nejrychleji rostoucím typem úvěrů na bydlení – jestliže v prosinci 2007 stouply meziročně o 42 %, v květnu 2008 si svoji extrémní dynamiku téměř uchovaly (+40,6 %).

• **... objemy překlenovacích úvěrů ze stavebního spoření však dále rostly v reakci na citelné zdražení hypotečních úvěrů**

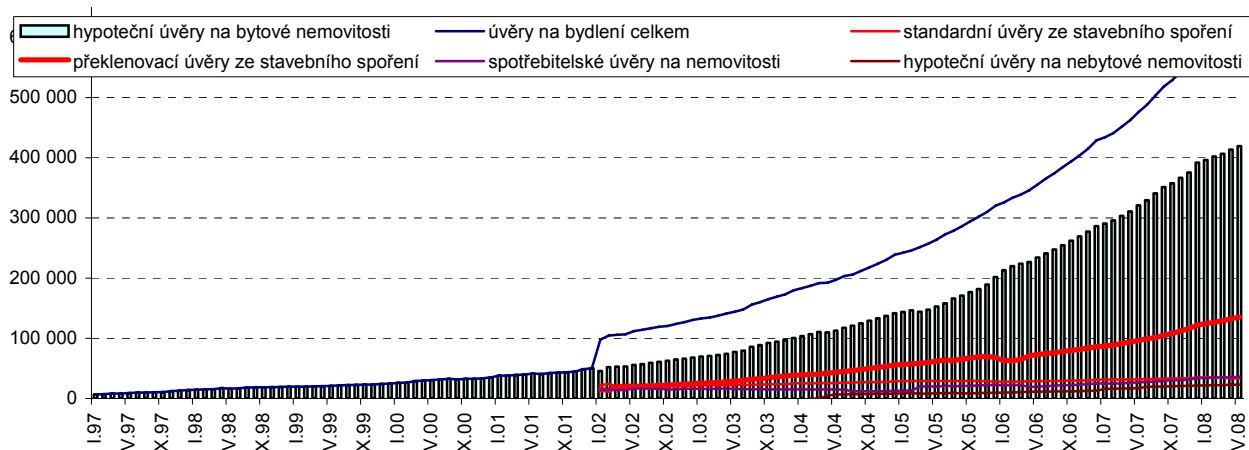
Zřetelněji je redukce obchodů v úvěrech na bydlení patrná, sledujeme-li údaje v absolutních hodnotách. Jestliže úvěry na bydlení celkem stouply od ledna do května 2007 v průměru o 9,4 mld. měsíčně, ve stejném období 2008 o 8,3 mld. korun měsíčně. U hypotečních úvěrů se snížil průměrný měsíční přírůstek v uvedeném období z 6,9 mld. na 5,4 mld. korun, u standardních úvěrů ze stavebního spoření vyšel z propočtu dokonce průměrný měsíční úbytek 270 mil. korun (vlivem změny z dubna 2008, kdy se stav těchto úvěrů proti březnu 2008 o 1,8 mld. korun snížil).

Zcela opačný vývoj však zaznamenaly překlenovací úvěry ze stavebního spoření – zde ke snížení nedošlo, naopak. Jestliže za období leden až květen 2007 stouply jejich objemy v průměru o 2,1 mld. korun měsíčně, za leden až květen 2008 o 2,7 mld. korun měsíčně.

Chování žadatelů o úvěr na bydlení je v posledně popsaném případě zcela racionální. Jde o zřejmou reakci na vývoj úrokových sazeb u hypotečních úvěrů – ty výrazně rostou, zejména pro stávající (nikoli nové) klienty bank. Zájemci o úvěr na bydlení se tak obracují na stavební spořitelny. Pokud nemají dostatečné úspory na

stavebním spoření s nárokem na standardní úvěr – a není tomu tak, jak je vidět z relativně nízkých objemů těchto standardních úvěrů oproti hypotékám v grafu č. 6 -, potom je nutné řešit situaci překlenovacím úvěrem. Ten je sice dražší než úvěr standardní, ovšem umožní klientovi získat peníze „bez čekání“ na uspoření požadované částky (jak za jiných okolností plyne z podstaty produktu stavebního spoření).

Graf č. 7 Struktura úvěrů na bydlení a vývoj objemů jednotlivých druhů úvěrů na bydlení (v mil. korun)

Pramen: ČNB

- **Porovnání prvních pěti měsíců let 2007 a 2008**

Aktuální vývoj za zatím poslední dostupná data bankovní statistiky ukazuje rovněž v kumulaci za leden až květen 2008 ztrátu tempa úvěrů obyvatelstvu na bydlení proti stejnému období roku 2007 (tab. č. 1). Jejich přírůstek za uvedené období byl v úhrnu meziročně nižší o 4,13 mld. korun, především vlivem poklesu hypotečních úvěrů (o 5,368 mld. korun) i standardních úvěrů ze stavebního spoření (o 2 mld. korun).

- **Lidé si půjčili na bydlení o 4,1 mld. korun méně než ve stejném období předchozího roku**

Jestliže za prvních pět měsíců roku 2007 získali lidé úvěry na bydlení ve výši 42,4 mld. korun, pak v roce 2008 měli za uvedené období uzavřené, resp. čerpali úvěrové smlouvy za 38,2 mld. korun. U překlenovacích úvěrů se objemy půjčených peněz naopak vyhouply o více než 3 mld. a dosáhly 12,6 mld. korun. Stoupl i objem zatím jen doplňkových spotřebitelských úvěrů na nemovitosti (+186 mil. korun), které převýšily hranici dvou miliard.

Co se trendu po jednotlivých měsících týká, není v roce 2008 jednoznačný, stejně jako nebyl ani v roce 2007, protože jde o příliš krátké období. S výjimkou lepšího dubnového výsledku se objem poskytnutých hypotečních úvěrů pohyboval kolem 4,5 mld. korun měsíčně.

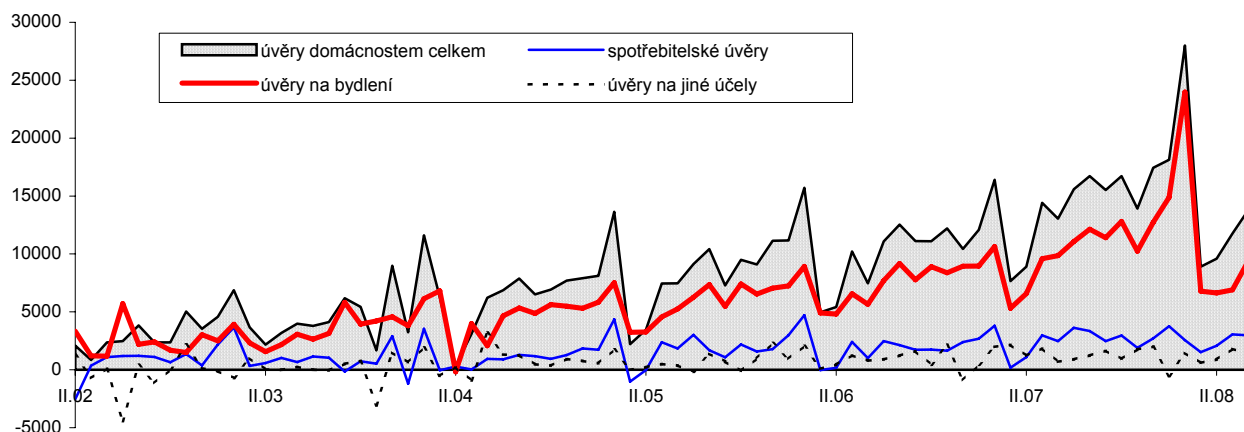
Detailní vzhled na půjčky obyvatelstvu týkající se obstarání bydlení tak zatím dramatický pokles českého trhu hypoték a úvěrů ze stavebního spoření nevykresluje. Ztráta tempa v prvních měsících roku – i když zatím nikoli v tomto rozsahu – byla ostatně patrná každoročně, jak je zřejmé z grafu č. 8.

Tab. č. 1 Vývoj jednotlivých druhů úvěrů obyvatelstva na bydlení v období leden-květen 2007 a 2008 (v mld. korun)

	Úvěry na bydlení obyvatelstvu celkem	Hypoteční úvěry na bydlení obyvatelstvu celkem	Standardní úvěry ze stavebního spoření celkem	Překlenovací úvěry ze stavebního spoření celkem	Spotřebitelské úvěry na nemovitosti celkem
31.1.2007	5 293	3 903	196	1 101	93
28.2.2007	6 679	5 195	-51	1 406	129
31.3.2007	9 729	6 602	242	2 605	280
30.4.2007	10 919	6 715	70	2 139	818
31.5.2007	9 743	7 952	191	2 261	517
Celkem1.-5.2007	42 363	30 367	648	9 512	1 837
31.1.2008	7 017	4 276	116	2 281	343
29.2.2008	6 530	4 442	-116	2 258	-55
31.3.2008	6 860	4 146	26	1 991	465
30.4.2008	9 463	7 362	-1 833	3 400	539
31.5.2008	8 363	4 773	226	2 633	731
Celkem1.-5.2008	38 233	24 999	-1 352	12 563	2 023
Rozdíl 2008-2007	-4 130	-5 368	-2 000	3 051	186

Pramen: ČNB, vlastní propočty

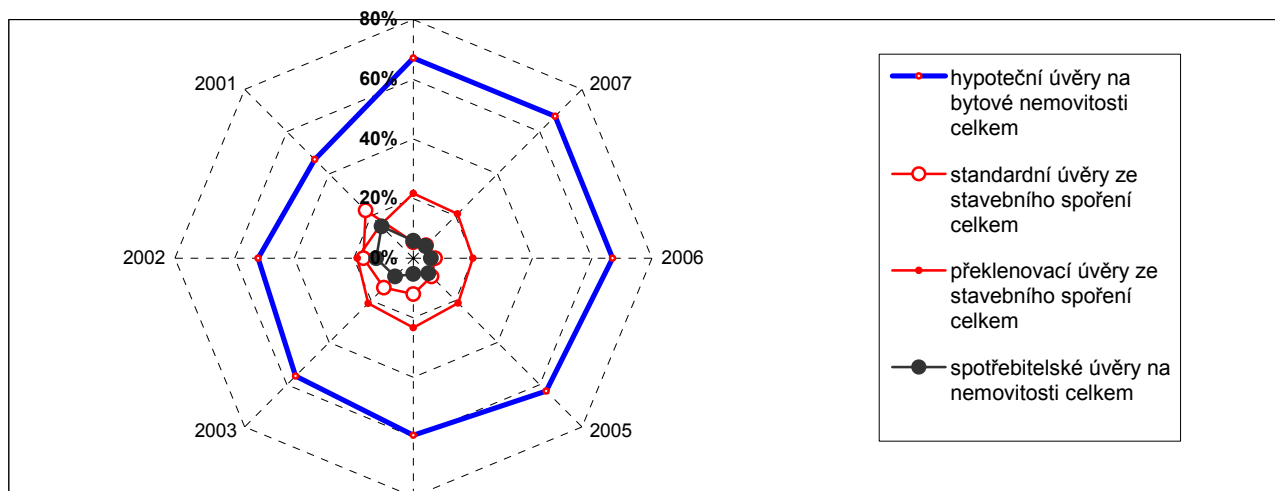
Graf č. 8 Zadlužování v sektoru domácností po měsících (tokové veličiny) v mld. korun

Pramen: ČNB

• **Bankám s dobrými podmínkami refinancování obchody rostou**

Přes ztrátu tempa českého hypotečního trhu se dařilo zejména menším bankám zlepšit svoji tržní pozici. Nabízely mimo jiné zpravidla i výhodnější podmínky (úrokové sazby, poplatky) klientům s hypotečními úvěry u jiných, kteří je pak touto pro ně výhodnější formou nechávali refinancovat (např. Wuestenrot hypoteční banka uvedla nárůst úvěrových obchodů za pololetí 2008 proti stejnému období 2007 o 52 %, posílení tržní pozice u hypotečních úvěrů oznámila i Raiffeisenbank).

Graf č. 9 Vývoj podílů jednotlivých druhů úvěrů na bydlení na celkových úvěrech obyvatelstva na bydlení (2001-2008, v %)

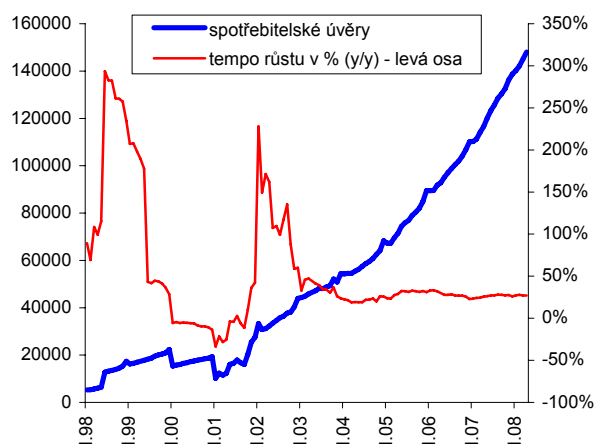
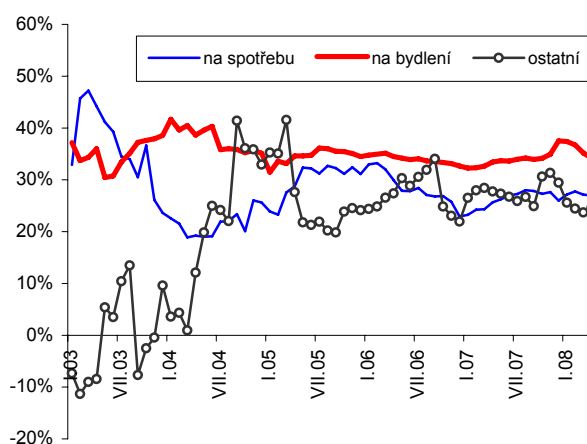
Pramen: ČNB, vlastní propočty

1.2.2. Spotřebitelské úvěry

• **Spotřebitelské úvěry v závěru roku 2007 dosáhly 267,2 mld. korun, což bylo 30,5 % celkových úvěrů domácnostem**

Podíl spotřebitelských úvěrů na celkových úvěrech domácnostem poskytnutých od všech finančních zprostředkovatelů klesá - v logice toho, jak silně rostou především úvěry na bydlení (více v kap. 1.2.1). Jestliže ke konci roku 2005 byl tento podíl více než třetinový (34,8 %), o pouhé dva roky nato klesl o více než 4 p. b. na 30,5 %. Přitom právě pro závěr roku 2007 bylo typické, že ve 4. čtvrtletí stouply úvěry domácnostem na spotřebu nejvyšším mezikvartálním tempem za celé období 2005-2007 (+9 %).

Spotřebitelské úvěry dosáhly v závěru roku 2007 výše 267,2 mld. korun (graf č. 10), což bylo o 85,2 mld. více v roce 2005. Finanční zprostředkovatelé tak za pouhé dva roky poskytli domácnostem na spotřebu o 47 % vyšší objem peněz. U úvěrů na bydlení to však bylo o 82 % více a u ostatních úvěrů o 59 % více, takže celkový přírůstek úvěrů domácnostem za pouhé dva roky činil více než dvě třetiny (+67 %). Z tohoto pohledu byly spotřebitelské úvěry v období 2006-2007 - i přes silnou dynamiku - nejméně rostoucím segmentem trhu úvěrů pro domácnosti (graf č. 11).

Graf č. 10 Objemy a přírůstky úvěrů na spotřebu od bank a záložen vč. ČNB (v mld. korun, meziroční změny v %)**Graf č. 11** Dynamika úvěrů na spotřebu od bank a záložen vč. ČNB (meziroční změny v %)

Pramen: ČNB, vlastní propočty

• **Pokles stavu spotřebitelských úvěrů v prvním čtvrtletí 2008 ...**

Spotřebitelské úvěry od všech zprostředkovatelů v 1. čtvrtletí proti 4. čtvrtletí 2007 poklesly o 0,6 % na 265,6 mld. korun, což byl vůbec poprvé zaznamenaný pokles (nikoli pouze ztráta tempa). K poklesu došlo především nižším poskytováním úvěrů od tzv. ostatních zprostředkovatelů, protože spotřebitelské úvěry od bank (vč. debetních zůstatků na běžných a žirových účtech domácností) mezikvartálně opět vzrostly (ze 137,7 mld. korun na 144,1 mld. korun).

Pokles stavu spotřebitelských úvěrů domácnostem od ostatních zprostředkovatelů v některých čtvrtletích nebyl od roku 2006 zcela neobvyklým jevem, ovšem zatím dosud nešlo o pokles takto významný (-8,1 mld. korun).

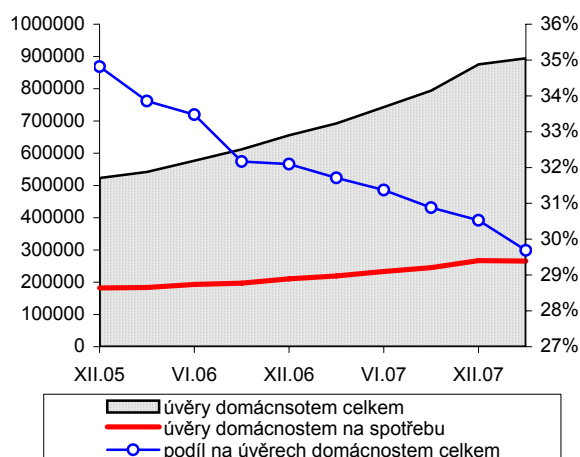
Příčinou může být dočasná nasycenost po mohutných nákupech na úvěr ve 4. čtvrtletí 2007, kdy si lidé půjčili na spotřebu oproti předcházejícímu čtvrtletí o 13,4 mld. korun více. Pravděpodobnější se však zdá, že je segment úvěrů na spotřebu ovlivněn růstem životních nákladů a reálnějším náhledem domácností na současnou a budoucí ekonomickou a finanční situaci (graf č. 13 o náladách spotřebitelů podle vývoje indikátoru důvěry).

• **... především vlivem úvěrů od ostatních zprostředkovatelů**

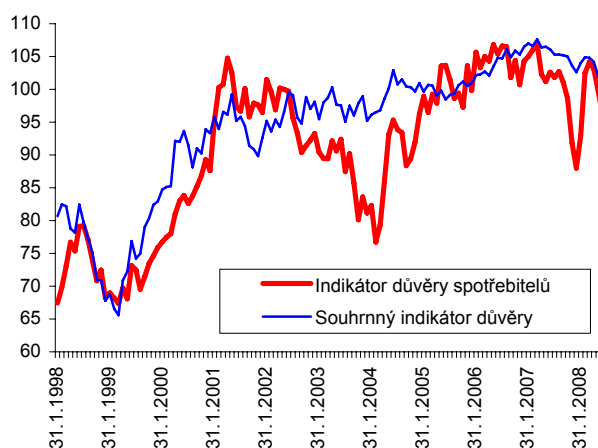
Banky a družstevní záložny (vč. ČNB) poskytly spotřebitelům podle údajů z konce roku 2007 úvěry ve výši 138,7 mld. korun (úvěrování spotřeby je však v případě družstevních záložny i ČNB jen zanedbatelné, neboť spotřebitelské úvěry od obchodních bank činily 137,7 mld. korun).

V úvěrech na spotřebu jsou velkými hráči ostatní finanční zprostředkovatelé (především leasingové společnosti nabízející finanční leasing a společnosti splátkového prodeje). Ti poskytli českým domácnostem podle údajů z konce roku 2007 celkem 128,5 mld. korun, tedy téměř polovinu celkového objemu úvěrů na spotřebu. Charakter těchto úvěrů (kratší doba splatnosti, menší úvěrovaná částka, nižší nároky na bonitu klienta) nahrává obchodům ostatních zprostředkovatelů. Riziko je zde oproti „klasickým“ úvěrovým obchodům bank s korporátními klienty více diverzifikované díky velkému počtu obchodních případů. Avšak zejména z regionálního pohledu a z pohledu sociálně slabších domácností mohou i spotřebitelské úvěry znamenat problém, jak dokazuje i počet nařízených exekucí, který každý rok stoupá až na zhruba 400 tis. exekucí v roce 2007 (viz kap. 1.3.).

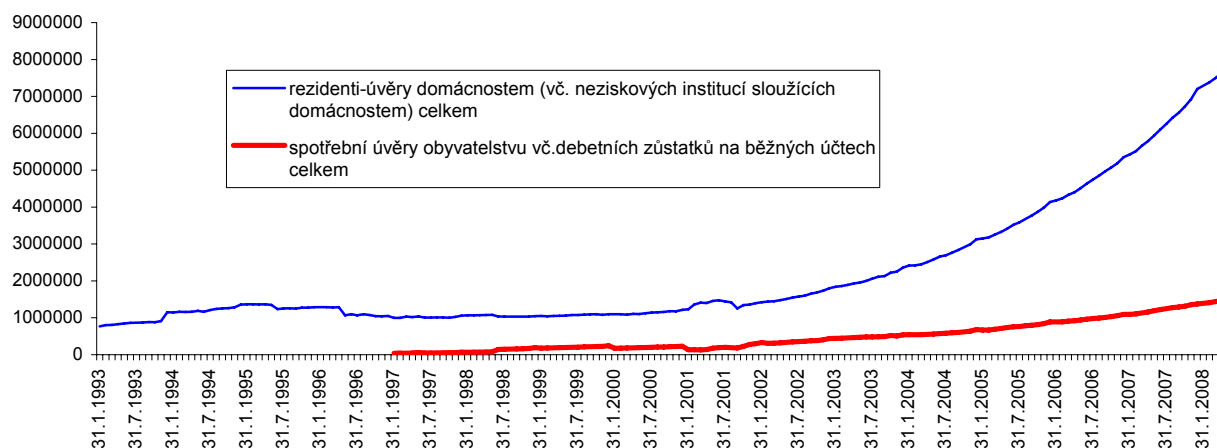
Graf č. 12 Spotřebitelské úvěry a jejich podíl na celkových úvěrech domácnostem
(v mil. korun, podíl v %)

Graf č. 13 Očekávání spotřebitelů (sezónně očištěný salda indikátorů důvěry, červen 2008)

Pramen: ČNB a ČSÚ

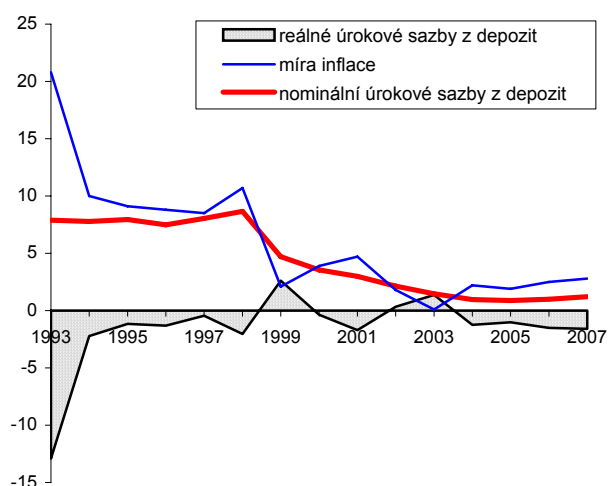
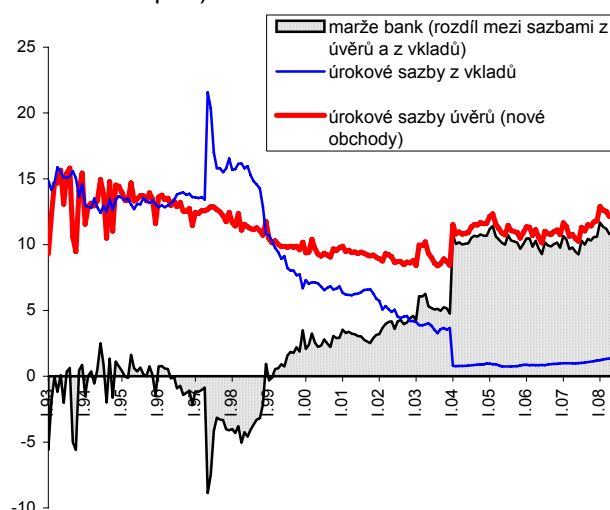
Graf č. 14 Vývoj úvěrů domácnostem celkem a spotřebitelských úvěrů poskytnutých obchodními bankami v ČR (1993-2008, v mil. korun)

Pramen: ČNB

1.3. Příčiny úvěrové expanze sektoru domácností

- Hlavní důvody růstu dluhů českých domácností**

Důvody růstu zadluženosti českých domácností spočívají jak na straně příjemců peněz, tak na straně jejich poskytovatelů. Domácnosti změnilý svůj náhled na zadluženost, v české společnosti se výrazně projevila orientace směrem ke konzumu, životní úroveň stoupla. Vývoj dlouhodobé zadluženosti domácností pak jasně odráží hlad po vlastním bydlení, patrný zejména v posledních letech zkoumaného období.

Graf č. 15 Reálné a nominální úrokové sazby a míra inflace (sektor domácnosti-obyvatelstvo, sazby v % p.a.)**Graf č. 16** Marže bank a úrokové sazby⁴ (sektor domácnosti-obyvatelstvo, nominálně v % p.a.)

Pramen: ČSÚ, ČNB, vlastní propočty

⁴ Výrazný rozdíl v grafu u úrokových sazbách od roku 2004 souvisí s metodickou změnou od roku 2004, resp. sladností s požadavky ECB/2001/18. Od té doby již nejsou sazby sledovány jako sjednané nominální, ale jako sazby sjednané a přepočtené na roční základ. Od ledna 2005 jsou vyloučeny restrukturalizované úvěry. Výslednou marži bank tato metodická změna neovlivnila.

1.3.1. Otevřené horizonty spotřeby

- **Spotřeba domácností v reálném vyjádření byla v roce 2007 o 50 % vyšší než v roce 1995, proti roku 1997 pak o 34 % vyšší ...**

Výrazný příklon ke konzumu se po desetiletích omezenějších možností spotřebovat stala jedním z typických rysů českých domácností již od první poloviny 90. let. V letech 1995-2000 rostla spotřeba domácností průměrným ročním tempem +3 %, přičemž právě v tomto období byla tlumena restrikcemi po měnové krizi z roku 1996 - v jejich důsledku se ekonomika ocitla v dvouleté recesi. Ve výdajích domácností na konečnou spotřebu se tento vývoj promítl meziročním poklesem v roce 1998 (-0,1 %). To však nic nemění na skutečnosti, že právě přelom 90. let, resp. přesněji rok 1996, znamenal první vrchol meziročních přírůstků.

Co se utrácených peněz týká, dosáhly v roce 2007 výdaje domácností na konečnou spotřebu reálně (tj. bez ohledu na cenový vývoj) 1,543 bil korun⁵. Byly tak o 34 % vyšší než v roce 1997 (1,152 bil. korun) a proti roku 1995 (1,031 bil. korun) stouply dokonce o polovinu! Nominálně, tedy při údajích v běžných cenách, se spotřeba českých domácností v roce 2007 proti roku 1995 zvýšila 2,3krát, proti roku 1997 byla vyšší 1,8krát.

- **... s výraznou akcelerací růstu výdajů domácností od roku 2003, resp. 2005**

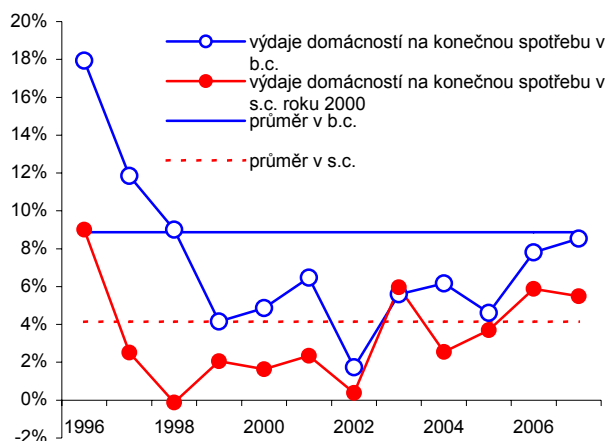
Potlačený sklon utrácet - vyvolaný během druhé poloviny 90. let i nejistotou ohledně budoucnosti a počínajícím růstem nezaměstnanosti - však naplno propukl na začátku nového milénia. Během let 2001-2007 stoupala v průměru spotřeba domácností reálně tempem 3,8 % ročně s výraznou trendovou akcelerací v období 2003-2007 (v průměru +4,7 % ročně). Nejvyšších meziročních přírůstků dosahovala spotřeba domácností (tj. jejich výdaje na konečnou spotřebu zboží a služeb ve stálých cenách) v letech 2003 (+6,0 %) a 2006 (+5,9 %).

Nad svým dlouhodobým průměrem za léta 1995-2007 se reálný růst spotřeby domácností pohyboval v roce 1996, 2003 a rovněž v období vrcholící ekonomické konjunktury, tj. v letech 2006 a 2007.

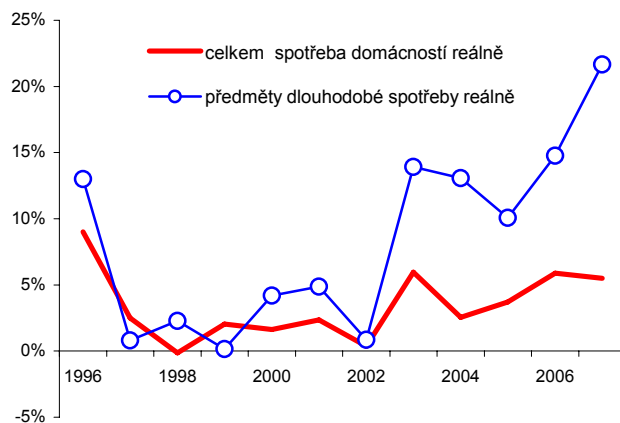
- **Spotřebu domácností táhlo pořízování předmětů dlouhodobé spotřeby**

Jak je z grafů č. 17 a 18 patrné, na zvýšených přírůstcích spotřeby českých domácností se zejména od roku 2003 podílejí především nákupy předmětů dlouhodobé spotřeby. Výdaje domácností na ně stoupaly v období 1995-2007 v průměru ročně o 10 %, přičemž v letech 2006 a 2007 o 15 %, resp. 22 %. Je zde zřejmá souvislost s nákupy nových domů a bytů, které je třeba vybavovat předměty dlouhodobé spotřeby, ale také s rekonstrukcemi stávajících bytů a jejich uvádění do vyššího standardu bydlení, než v jakém je domácnosti do té doby měly.

Graf č. 17 Tempo růstu spotřeby domácností v ČR v nominálním a reálném vyjádření (meziročně v %)

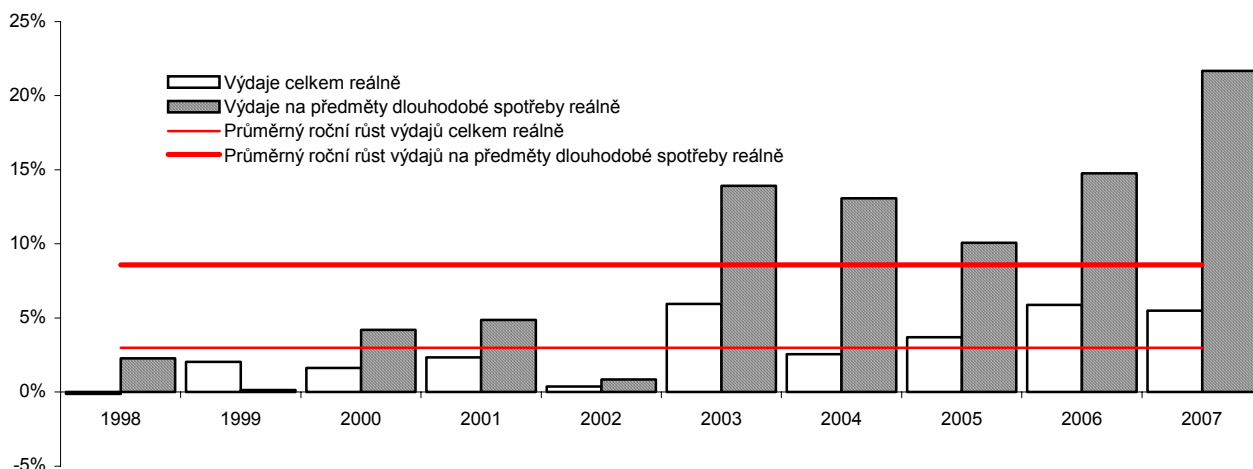

Graf č. 18 Tempa celkové spotřeby domácností a nákupu předmětů dlouhodobé spotřeby (reálně, meziročně v %)

Pramen: ČSÚ

⁵ Jde o údaj v tzv. domácím pojetí, tj. celkové výdaje domácností na konečnou spotřebu snížené o výdaje českých domácností v zahraničí a zvýšené o výdaje domácností cizinců v České republice.

Graf č. 19 Porovnání vývoje spotřeby domácností s průměrem let 1997-2007 (výdaje domácností celkem, výdaje na nákup předmětů dlouhodobé potřeby, meziročně v %)

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

1.3.2. Příkon k vlastnickému bydlení

- **Hlad po vlastním bydlení**

Lidé mohutně uzavírali smlouvy o hypotečních úvěrech i v situaci, kdy ceny bytů výrazně rostly a ekonomická odůvodněnost takového počínání nebyla i přes stále levné peníze již tak opodstatněná. Hlad po vlastním bydlení byl tak zřejmě hlavním motivem pořizování bytů do vlastnictví a poptávka tak hnala ceny realit stále výš.

- **Změněný náhled na dluhy**

Averze k dluhům, která byla součástí české mentality dlouhá desetiletí zpět, se v nové dekádě výrazně snížila. Růst životního standardu, za nímž stála rostoucí koupěschopnost vyvolaná přírůstkem reálné mzdy, a také jen velmi pozvolný vývoj spotřebitelských cen do října 2007, vytvářely - zarámovány vysokou výkonností české ekonomiky - po většinu období pozitivní očekávání českých domácností. V takové situaci mělo úspěch i úsilí bank a ostatních finančních zprostředkovatelů s nabídkou peněz domácnostem v podobě úvěrů na bydlení i spotřebitelských úvěrů.

1.3.3. Dostupnost peněz a marketing finančních zprostředkovatelů

- **Snadno dostupné půjčky**

Na straně poskytovatelů peněz - nejen obchodních bank, ale i společností splátkového prodeje, družstevních záložen a leasingových společností - se stále silněji prosazoval a později začal jasně dominovat silný marketing tlačící domácnosti do psychologických situací, kdy „nemít“ jistý spotřební předmět znamená „nebýt“. Některé komerční banky byly ochotny zúžit své marže s cílem získat vyšší tržní podíl, nicméně celkově zůstaly marže bank z retailových obchodů výrazně vyšší než u obchodů s firemními klienty.

Pokud jde o averzi k riziku, bankovní domy v ČR hodnotí bonitu klienta v půjčkách na bydlení a jeho schopnost splácet vcelku obezřetně - nejsou obvyklé případy, kdy banka půjčí 120-130 % hodnoty zastavené nemovitosti (což byla obchodní strategie řady poskytovatelů hypotečních úvěrů v USA, stojících v pozadí tamější úvěrové krize a světových finančních turbulencí od léta 2007). Jiná věc je poskytování peněz některými nebankovními subjekty v ČR - v polovině roku 2008 bylo například možné nalézt na internetové adrese eurohypoteka.cz nabídku na poskytnutí úvěru ve výši 150 % odhadní ceny nemovitosti.

Typickým rysem cesty českých domácností k dluhům se tak stala snadná dostupnost cizích peněz.

1.4. Nařízené a skončené exekuce

- **Počínající ztráta schopnosti splácet úvěrové závazky**

V roce 2007 se podle Exekutorské komory České republiky staly poprvé výraznou příčinou nárůstu počtu nově nařízených exekucí nesplácené úvěry u bankovních i nebankovních finančních institucí. Asi tři čtvrtiny všech přikázaných exekucí byly provedeny vůči fyzickým osobám, zbytek pak vůči osobám právnickým. Je tak zjevné, že lidé začínají být méně schopni splácet své úvěrové závazky.

Jde o jev indikující riziko. V minulých letech totiž připadaly nařízené exekuce ve velké většině na drobné pohledávky věřitelů typu zdravotních pojišťoven, dopravních podniků, distributorů energií, vodárenství, telekomunikačních operátorů, apod. Problém se splátkami úvěrů ústící v nařízené exekuce v širším měřítku je tak na úvěrovém trhu problémem novým.

- **Počet nařízených exekucí v roce 2007 byl rekordní a dosáhl 427 800 exekucí, tj. o 118 tisíc o 40 % meziročně více ...**

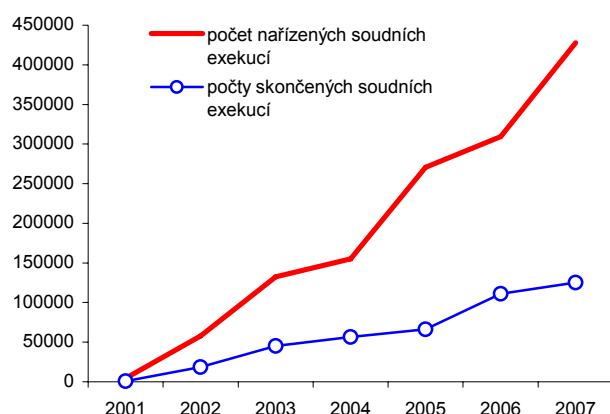
Počet nařízených exekucí v roce 2007 stoupl podle Exekutorské komory ČR o 118 tisíc na 427 800 případů - v absolutních číslech jde o rekordní nárůst od doby jejich zavedení v roce 2001. Počet nařízených exekucí přesáhl původně očekávaných 350 tisíc. Přestože počet exekucí stoupl proti roku 2006 o výrazných 40 %, nepřekročil nejvyšší procentní přírůstek nařízených exekucí z roku 2005 s meziročním zvýšením o 74 %. I když hlavním důvodem rekordního nárůstu v roce 2007 jsou podle Komory nesplácené úvěry u bank a jiných finančních institucí, mají stále většinu - co se důvodů pro exekuci týká - nezaplacené účty telekomunikačním operátorům, zdravotním pojišťovnám, dopravním podnikům a České televizi.

Asi tři čtvrtiny všech přikázaných exekucí byly provedeny vůči fyzickým osobám, ve většině případů dosahovaly dlužené částky maximálně několika stovek tisíc, jen zcela výjimečně šlo o dluhy milionové.

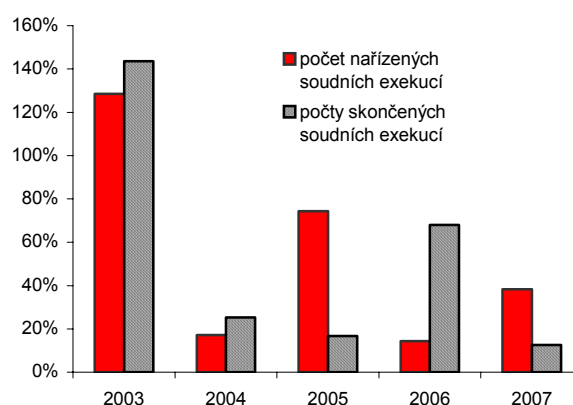
- **... přírůstek skončených exekucí naopak o třetinu klesl**

Počet skončených exekucí v roce 2007 dosáhl 125 171 případů, tj. o zhruba 14 tisíc (+13 %) více než v roce 2006. Ovšem ve srovnání s obrovským meziročním nárůstem v roce 2006 (+ 45 tisíc) znamenalo zvýšení počtu skončených soudních exekucí v roce 2007 přírůstek pouze třetinový.

Graf č. 20 Počty nařízených a skončených soudních exekucí

Graf č. 21 Meziroční změny počtu nařízených a skončených soudních exekucí (v %)

Pramen: Exekutorská komora ČR

- **V registru negativních klientských informací byly koncem roku 2007 informace o 582 tis. spotřebitelích s prodlením ve splácení v celkové výši 11,3 mld. Korun ...**

Ke konci roku 2007 obsahoval registr fyzických osob SOLUS informace o takřka 582 tisících spotřebitelů, kteří mají nebo v uplynulých třech letech měli problémy se splácením svých závazků (SOLUS je nejpoužívanějším systémem pro řízení rizik u poskytovaných služeb v ČR – jde o zájmové sdružení právnických osob⁶ monitorující výhradně dlužníky, kteří po určité době přestanou splácet úvěr, a to jak z řad fyzických osob, tak podnikatelů a právnických osob).

Pohledávky po splatnosti za dlužníky evidovanými v negativním klientském registru SOLUS koncem roku 2007 činily 11,3 miliardy korun (za prvních pět měsíců 2007 to přitom bylo jen 9,5 mld. korun). Nárůst dlužné částky po splatnosti však nelze interpretovat jednoznačně jako nárůst rizika. Na zvyšující se dlužnou částku po splatnosti má vliv rozšiřující se počet společností zapojených do činnosti registru a rozšiřující se okruh produktů, ze kterých jsou klienti do registru zařazováni. Počet dotazů do negativního klientského registru SOLUS se meziročně zvýšil o 53 %.

V záznamech registru o tom, že klienti své dluhy po splatnosti uhradili, je patrný pozitivní posun - v průběhu roku 2007 tak učinilo přes 195 tisíc dlužníků (v roce 2006 zhruba 95 tis., v roce 2005 necelých 20 tis. dlužníků).

- **... v pololetí 2008 to bylo už 678 tis. spotřebitelů kteří byli v prodlení se splátkami ve výši 13,2 mld. korun**

Za první pololetí 2008 roku vzrostl počet záznamů evidovaných v registru fyzických osob (registr SOLUS) přibližně o 185 tisíc a překročil hranici jednoho milionu záznamů (1091 tis). Počet spotřebitelů, kteří měli v posledních třech letech problémy se splácením, stoupl na 678 tis. osob, což se projevilo i v celkové výši dlužné částky po splatnosti, která se zvýšila na 13,2 mld. korun za šest měsíců (+16,8 %).

Koncem června 2008 podíl dlužníků, kteří již své dluhy po splatnosti uhradili (a v registru figurují se záznamem „příznak Z“ značící Zapláceno), dosáhl 33,2 % oproti 30 % z konce roku 2007.

⁶ Členy sdružení SOLUS byly v lednu 2008 tyto společnosti: Beneficial Finance a.s., CCS Česká společnost pro platební karty s.r.o., CETELEM ČR, a.s., COFIDIS, s.r.o., Československá obchodní banka, a.s., Český Triangl, a.s., eBanka, a.s., E.ON Česká republika, s.r.o., ESSOX s.r.o., Home Credit a.s., HSBC Bank plc – pobočka Praha, Komerční banka, a.s., Modrá pyramida stavební spořitelna, a.s., Profireal, a.s., Raiffeisenbank a.s., Santander Consumer Finance a.s., s Autoleasing, a.s., s Autoúvěr, a.s., Telefónica O2 Czech Republic, a.s., T-Mobile Czech Republic a.s., UniCredit Bank Czech Republic, a.s., UPC Česká republika, a.s., VB Leasing CZ, spol. s r.o., VLTAVÍN leas, a.s. a Vodafone Czech Republic a.s.